folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:80, 2014/4

SALIR TÜRKÇESİNİN İKİ YÜZYILI HAKKINDA BAZI TESPİTLER*

Ersin Teres**

1. Giriş

1.1. Tarih, Yerleşim ve Kısa Bilgi

Oğuzların en doğudaki kolu olarak bilinen Salırlar, Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşayan dokuz Türk halkından biridir. 13. yüzyılda Transoxiana (Horasan)'da yaşarken Moğol istilası sonucunda Çin Halk Cumhuriyeti'ne göç etmişlerdir. Bugün Qīnghăi (Çinghai) Eyaleti Xúnhuà (Şün-hua) Salır Özerk Bölgesi (Xúnhuà Sălāzú Zìzhìxiàn), Qīnghăi (Çinghai) Eyaleti Salır Özerk Bölgesi Xīníng (Şining), Gansu Eyaleti Şehri Huizu Özerk İdaresi Salır Kısmı ve Şinciang (Şincian) Uygur Özerk Bölgesi Yining (Gulca) kısmında yaşamlarını sürdürmektedirler. Sünnî Müslüman olan Salırların özellikle Qīnghăi (Çinghai) ve Gansu Eyaletlerinde yaşayanları Çince ve Tibetçeden büyük ölçüde etkilenmiş Oğuz Türkçesi temelli bir lehçe konuşmaktadırlar.

* Bu makale Kazakistan'ın Almatı şehrinde düzenlenen *5th. International Conference: Building Cultural Bridges* (*ICBCB 5*) adlı sempozyumda sunulmuş tebliğin genişletilmiş hâlidir. "Çin'deki Türk Dilleri" Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Prof. Dr. Zühal Ölmez tarafından yürütülen "Çin'deki Türk Dilleri" Projesi, Mart 2009-Kasım 2010 tarihleri arasında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir. Proje numarası 108K413'tür.

** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

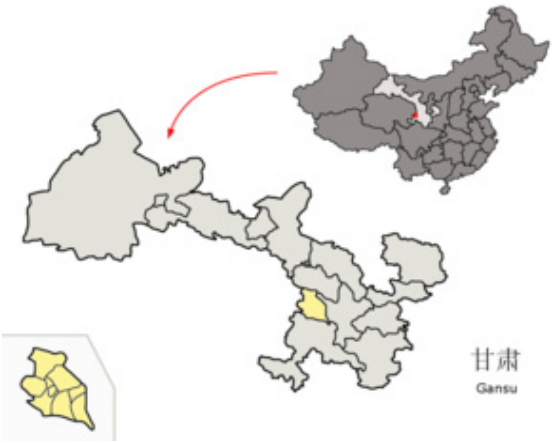
Şinciang (Şincian) Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Salırlar ise Salır Türkçesindeki Oğuzca unsurları büyük ölçüde korumaktadırlar. Bu bölgede yaşayan Salırların komşu Yeni Uygur ve Kazak lehçelerinden etkilendikleri de gözlenmektedir. Bu etkilenme özellikle sözvarlığı ve biçim bilgisi (özellikle fiil sistemi) açısından olmuştur.

Resim-1
(http://en.wikipedia.org/wiki/Qinghai, 22.10.2012)
Salırların Yaşadığı Qīnghăi (Çinghai) Eyaleti

Resim-2
(http://tr.wikipedia.org/wiki/Şunhua_Salar_ Özerk_Bölgesi, 22.10.2012)
Çinghai Eyaleti›nde Salırların Yaşadığı *Xúnhuà (*Şün-Hua*) Salır Otonom Bölgesi*

Resim-3
(http://tr.wikipedia.org/wiki/Jishishan_Bao'an_Dongxiang_ve_Salar_Ozerk_Bolgesi, 13.03.2013)
Gansu Eyaleti'nde Salırların Yaşadığı Huizu Özerk İdaresi Salır Kısmı

1.2. Salırlar Hakkındaki Birinci El Kaynaklar

Salırlar hakkındaki birinci el bilgileri Türk kültürüne ait ilk bilgileri de bulduğumuz Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinden elde etmekteyiz. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te Oğuz boylarının ele alındığı bölümde *Salġur* olarak geçen bu boyun Oğuzların beşinci boyu olduğu aktarılmıştır. Yine *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te "boy" maddesi açıklanırken *Salġur* boy adı da geçer.

*"**bōy**:Birbirini tanımayan iki adam karşılaştıkları zaman selamlaşırsa: **bōy kim** "Sen hangi boydansın, senin soyun hangisi, halkın ne?" der. Öteki cevaplar: **Salġur** Benim akrabam Salġur boyudur," der ve de benim kitabın başında bahsettiğim boy adlarından birini söyler. Onlar kabilelerin atalarının özel adlarıdır. Bundan sonra konuşmaya başlarlar ya da uzaklaşırlar; böylelikle her biri diğerinin kabilesini tanımış olur'"**

Dîvânu Lugâti't-Türk'te *Salur* ya da *Salġur şeklinde geçen bu boyun adı Oğuz Kağan'ın altı oğlundan biri olan Dağhan'ın büyük oğlu ile başlamıştır. Soyları Dağhan'a kadar uzanan Salır boyu diğer Oğuz boyları ile birlikte Seyhun ırmağı vadisi, İli, Issık Göl havzalarından ayrılarak Harezm ve Horasan bölgelerine göç etmişlerdir. Büyük Selçuklu Devletinin Oğuz kabilelerini dağıtma politikası doğrultusunda batıya göç etmeye zorlanan Salırlar*, Merv taraflarına yerleşerek bugünkü Türkmenlerin bir boyu hâline gelmişlerdir. Salırların kalanları ise Yuen Hanedanlığı döneminde (1370-1424) Semerkant üzerinden Turfan, Gansu ve Doğu Türkistan'a doğru ilerlemiş, bugün Qīnghăi (Çinghai), Yining (Gansu) ve Şinciang (Şincian)'da yaşayan Salırların ataları olmuşlardır.**

* Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Lυγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1982, s. 219.

** Edhem Rahimoviç Tenişev, *Salarskiy yazık*, Moskva 1963, s. 9; Edhem Rahimoviç Tenişev, *Salarskiye tekstı*, Moskva 1964, s. 5-11; Nurulla Yolboldı, Kasım Muhebbet,*Cuŋgudiki Türkî Tillar*, Pekin 1987, s. 193; Gülsün Meh-

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten sonra Salırlar hakkında bilgi veren en eski kaynaklar Çin kaynaklarıdır. Yuan (1279-1368) dönemine ait kayıtlar bunların en eskileridir. *Yuan Shı*'nın (Yuan Hanedanı Tarihi) 87. ve 200. bölümleri ile *Xin Yuan Shı*'nın (Yeni Yuan Hanedanı Tarihi) 29. bölümü Salırlar ile ilgili pek çok materyali içermektedir. Yine Feng Chengjun'un Çinceye tercüme edilen *Duozang Menggu Shı* (Duozang Moğol Tarihi) adlı eserinin ekleri arasında da Salırlara ait kayıtlar yer almaktadır.*

Salırlara ait kayıtlar Ming Hanedanı (1368-1644) döneminde de oldukça fazladır. Bu hanedanın resmi kayıtları olan *Ming Shı*'nın (Ming Hanedanı Tarihi) bazı bölümlerinde Salırların yaşadığı bölgelerdeki askeri faaliyetler ve ekonomik durum hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Yine *Ming Shılu* adlı kaynağın 15. ve 121. bölümlerinde Salırlar hakkında özetlenmiş bilgilere rastlanmaktadır. *Da Ming Hui Dian* adlı eserde de Salır toplumunda görülen rütbe sistemi hakkında geniş bilgiler kaydedilmiştir.**

Ming dönemine yaşamış Zhang Yu'nun *Bian Zheng Kao* adlı eserinin dokuzuncu bölümünde Salırların nüfusları, sosyoekonomik yapıları ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bu dönemde yaşamış bir başka önemli yazar olan Liu Zhuo'nun kaleme aldığı *He Zhou Zhı* (Hezhou Kayıtları) adlı eserde ise Salırların yaşadığı coğrafi bölge hakkında bilgiler verilmiştir. Ming hanedanı döneminde yazılıp yerel tarih açısından büyük önem arz eden *Gan Ning Qing Shılue* (Gansu ve Çinghai'nin Genel Tarihi) adlı eserde de Salırların Yuan döneminde şimdi yaşadıkları bölgeye göçlerine dair kayıtlar yer almaktadır.***

Çin kaynakları içerisinde Qing (1644-1911) dönemine ait kayıtlar da önemli bir yere sahiptir. Bunlardan *Salazu Dangan Shıliao* ve *Salazu Shıliao Bianlu*'da Salırlar hakkında önemli miktarda kayıt yer almaktadır. Yine Qing dönemine ait kaynaklardan *Qing Shı Lu, Huang Qing Zhı Gong Tu, Xun Hua Zhı*'da Salırların geleneklerine, göreneklerine, isyanlarına, göçlerine, politik ve askeri sistemlerine, menşelerine, eğitim durumlarına ve toplumsal durumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu kaynaklar içerisinde Xun Hua Zhı'nın önemli bir yeri vardır. Sekiz bölümden meydana bu kaynakta Salırların yaşadıkları coğrafi bölge ve çevreden, eğitimlerinden, sosyoekonomik yapılarından, nüfuslarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir.****

Minguo dönemine (1912-1949) ait kayıtlarda da Salırlar hakkında yeni bilgiler bulmak mümkündür. Ancak bu kayıtların sayısı beklenildiği kadar fazla değildir. Bu belgeler

met, *Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 11-13; Mehmet Ölmez, "Oğuzların En Doğudaki Kolu: Salırlar ve Dilleri", *IV. Uluslar arası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı*, Ankara 2009, s. 436-438; Ersin Teres, "Case Suffixes in Salir Turkish", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, Konya 2010, s. 79-98.

* Eyüp Sarıtaş, "Salar Türklerinin Menşei Tarihi Kaynakları ve Göçleri Hakkında Kısa Bir İnceleme", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul 2012, s. 107-116; Ersin Teres, "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, Güz 2012, s. 106.

**Eyüp Sarıtaş, "Salar Türklerinin Menşei Tarihi Kaynakları ve Göçleri Hakkında Kısa Bir İnceleme", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul 2012, s. 110-111; Ersin Teres, "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, Güz 2012, s. 107.

***Eyüp Sarıtaş, "Salar Türklerinin Menşei Tarihi Kaynakları ve Göçleri Hakkında Kısa Bir İnceleme", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul 2012, s. 110-111; Ersin Teres, "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, Güz 2012, s. 107.

****Eyüp Sarıtaş, "Salar Türklerinin Menşei Tarihi Kaynakları ve Göçleri Hakkında Kısa Bir İnceleme", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul 2012, s. 111-112 Ersin Teres, "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, Güz 2012, s. 107.

çoğunlukla yerleşim yerlerine ait bilgilerden, sosyolojik araştırmaların sonuçlarından ve birtakım bilimsel verilerden meydana gelmektedir. Bu kayıtlar arasında *Xin Yuan Shı, Qing Shı Gao* ve *Gang Ning Qing Shı Lue* isimli eserler ön plana çıkmaktadır.*

16. yüzyıla kadar Çin kaynaklarının dışında farklı kaynaklar bulmak mümkün değildir. Edhem Rahimoviç Tenişev, Salırların 15. ve 18. yüzyıllar arasında bizzat kendilerinin kaleme aldıkları elyazması bir Salır Tarihi'nden bahsetse de bu eser şimdiye dek ele geçmemiştir.**

Mirza Muhammed Haydar Duğlat'ın 1547 tarihli *Tarih-i Reşîdî* adlı eseri Salırlar hakkında bilgi edinebildiğimiz bir başka birinci el kaynaktır.*** Bu eserde bugün Lingxia (Ling-şia) adıyla bilinen *Ho-chou* (Hoço) *Salır* (Hézhōu bölgesindeki Salarlar) bölgesinde yaşayan Salırlar hakkında çeşitli bilgilere rastlanmaktadır.****

Tarih-i Reşîdî'den sonra Salırlar hakkında bilgi veren bir diğer birinci el kaynak 1735 yılında kaleme alınan *Míng shĭ* (Míng Hanedanı'nın Tarihi) adlı eserdir. Bu eser, Salırların Hóngwŭ ülkesinin kuruluşunun üçüncü yılında Xúnhuà (Şün-hua)'ya ulaştıklarını (1370 yılına tekabül eder) aktarır.***** 18. yüzyılda derlenen *Xúnhuà tíng zhì* (Şün-hua Alt İdaresi Yer Adları Dizini) adlı yer adları dizini ise Salır tarihinden ve Salır toplumundan ayrıntılı olarak bahseden ilk çalışmadır.******

2. **Salır Türkçesinin İki Yüzyılı** İçin **Eldeki Malzeme**

Salır Türkçesinin 19. yüzyıldaki sözvarlığı hakkındaki verileri Grigoriy Nikolayeviç Potanin'in *Tangutsko-Tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya* adlı çalışmasından ve William Woodville Rockhill'in *Diary of a Journey through Mongolia and Tibet in 1891 and 1892* adlı eserlerinden elde edebiliyoruz.******* Salır Türkçesinin yirminci yüzyıldaki sözvarlığı için ise bakmamız gereken temel kaynaklar arasında Lianyun Lín'in *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Susanne [Zsuzsa] Kakuk'un "Un vocabulaire salar" ve "Textes salar" ve Edhem Rahimoviç Tenişev'in *Salarskiy yazık* ve *Salarskiy tekstı*, Nicolas Poppe'nin "Remarks on the Salar Language", Abdurrişid Yakup'un *An Ili Salar Vocabulary* ve Pekin'de hazırlanan *Zhongguo tujueyuzu yuyan cihuiji*, Ürümçi'de

---

* Eyüp Sarıtaş, "Salar Türklerinin Menşei Tarihi Kaynakları ve Göçleri Hakkında Kısa Bir İnceleme", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul 2012, s. 112; Ersin Teres, "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, Güz 2012, s. 107.

**Edhem Rahimoviç Tenişev, *Salarskiy yazık*, Moskva 1963, s. 9.

*** Bkz. N. Elias (ed.), *A history of the Moghuls of Central Asia, being the Tarikh-i-Rashidi of Mirza Muhammad Haidar, Dughlât*, an English version, edited with commentary, notes and map, the translation by E. D. Ross, London 1898.

**** Marat Durduyev, "Çin Türkmenleri", (çev. Saadettin Gömeç), *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 19, S. 30, Ankara 1998, s. 319-364; Toru Saguchi, "On the Origin of the Ch'in-Hai Salars", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Ankara 1968, s. 225-229.

***** Arienne M. Dwyer, *Salar: A study in Inner Asian Areal Contact Processes*, *Part I: Phonology*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2007, s. 3.

****** Edhem Rahimoviç Tenişev, *Salarskiye tekstı*, Moskva 1964, s. 5-11; Arienne M. Dwyer, *Salar: A study in Inner Asian Areal Contact Processes*, *Part I: Phonology*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2007, s.3; Ersin Teres, "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, Güz 2012, s. 108.

******* Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894.

hazırlanan *Tujue bijiao yuyanxue, A Comperative Study of the Turkic Languages* ve Ayso Cañ Cinfer'in *Salar İbret Sözler* gibi yayınları saymak mümkündür.* Bu yayınlardan Abdurrişid Yakup'un *An Ili Salar Vocabulary* adlı çalışması *İli Salır Türkçesi hakkında yapılan nadir derlemelerden biridir.* Bunların dışında Mehmet Ölmez ve Zühal Ölmez yürütücülüğünde 2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilen "*Çindeki Türk Dilleri*" adlı TÜBİTAK 108K413 nolu proje de Salır Türkçesinin sözvarlığının derlenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu projenin çok yakın bir tarihte yayınlanacak olması *Çindeki Türk lehçeleri hakkında bütünlüklü bir çalışmanın elimizde olmasını sağlayacaktır.*

3. Tespitler

Yukarıdaki kaynaklardan yararlanmak suretiyle Salır Türkçesinin sözvarlığında iki yüzyılda meydana gelen değişimleri ve farklılıkları tespit etmeye çalıştık. Tespit ettiğimiz farklılıkların birçoğunun sesbilgisine ait olduğunu gördük. Bu değişimlerden ilki ET *k*'li görülen kelimelerde meydana gelen değişimlerdir. Örneğin ET *korsak* "kursak, mide" kelimesi Potanin tarafından *kusah* "kursak" biçiminde kaydedilmişken İli Salır Türkçesinde *kusaġ* "mide" biçiminde karşımıza çıkmaktadır.** Yine MK'de *kulġaġ ~ kulhak ~ kulak* biçiminde geçen "kulak" kelimesi Potanin'de *kulah* "kulak", ÇST ve IST'de ġula*h* "kulak" ve *kulah* "kulak" biçimlerinde görülmektedir.*** MK'da geçen *balçık* "balçık" kelimesi Potanin tarafından *palçıg* "balçık, çamur" biçiminde aktarılırken, aynı kelime IST ve ÇST'de *palçıh* "balçık" biçiminde kaydedilmiştir.**** Bütün bu örneklere bakarak ET *k* sesinin 19. yüzyılda kaydedilen Salır Türkçesinde *g,* ġ ve *h* seslerine, 20. yüzyılda kaydedilen Salır Türkçesinde ise ġ ve *h* seslerine değiştiğini söylemek mümkündür. Bu değişimlerin diğer örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

*Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Si-cuan Ming-zu chu-ben-shı, Cheng-du, Pekin 1992; Suzanne [Zsuzsa] Kakuk, "Un vocabulaire salar", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae,* C. 15, S. 2, Budapest 1962; Suzanne [Zsuzsa] Kakuk, "Textes salar", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, C. 13, S. 1-2, Budapest 1961; Edhem Rahimoviç Tenişev, *Salarskiy yazık*, Moskva 1963; Edhem Rahimoviç Tenişev, *Salarskiye tekstı*, Moskva 1964; Nicholas Poppe, "Remarks on the Salar Language", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. 16, S. 3-4, Boston 1953; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002; *Zhongguo tujueyuzu yuyan cihuiji*, Milletler Yayınevi, Pekin 1989; *Tujue bijiao yuyanxue, A Comperative Study of the Turkic Languages*, Şinciang Halk Yayınevi, Ürümçi 1991; Ayso Can Cinfer, *Salar İbret Sözler*, Salır Gençleri Teşkilatı, Çin 2008.

**Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 426; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 154.

***Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 147. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 426; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn-Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 104; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 154; Ayso Cañ Cinfer, *Salar İbret Sözler*, Salır Gençleri Teşkilatı Yayınları, Çin 2008, s. 1.

**** Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 64. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 31; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 149.

ET[1], OT[2]	19. yüzyıl[3]	20. yüzyıl[4]	TT
MK *aruk* "zayıf, ince" (s. 11)	P *arug* "ince, zayıf" (s. 430)	Lín *aruh* "zayıf, ince", IST *arı* "temiz" (s. 43; s. 10)	ince, zayıf
MK *tırñak* "tırnak" (s. 191)	P. *tırnag* "tırnak", R. *terna* "tırnak" (s. 428; s. 374)	Lín *dırnah* "tırnak"; IST *dırnah* "tırnak"; (s. 42; s. 79)	tırnak
İM *bermak ~ parmak* "parmak" (s. 203a)	P. *barmġ ~ birmag* "parmak", R. *pirma* "parmak" (s. 429; s. 374)	Lín *bırmah* "parmak"; IST *bırmah* "tırnak" (s. 29; s. 60)	parmak
ET *balık* "balık" (s. 335b)	P. *palıġ* "balık" (s. 430)	Lín *baluh* "balık"; IST *baluh* "balık" (s. 25; s. 54)	balık
ET *kalın* "kalın" (s. 622a)	P. *halun* "kalın" (s. 430)	Lín *haluñ* "kalın"; IST *haluñ* "kalın" (s. 106; s. 114)	kalın
ET *kap* "deri çanta, çuval, su kabı" (s. 578b)	P. *hap* "kalın" (s. 430)	Lín *hab* "kalın"; IST ġap "çanta, çuval" (s. 106; s. 104)	kap, çuval
ET *kara* "kara, siyah" (s. 643b)	P. *hara* "kara, siyah" (s. 430)	Lín ġara "siyah"; IST ġa*ra* "siyah" (s. 105; s. 104)	kara,siyah
MK *k*ısrā*k* "kısrak" (s. 138)	P. *h*ısıra*h* "kısrak" (s. 429)	Lín *h*isira*h* "kısrak" (s. 106)	kısrak

Tablo-1

k Seslerinin Değişim Tablosu

Salır Türkçesinin iki yüzyılında tespit edebildiğimiz bir diğer farklılık ise ET'de *a*ġı ses grubu bulunduran kelimelerde *a*ġı ses grubundaki art damak ġ sesinin ön damak sesi olan *g*'ye değişmesidir. ET *sağır* "sağır" kelimesi 19. yüzyıl Salır Türkçesinde *sagır* "sağır" biçiminde görülürken, 20. yüzyıl Salır Türkçesinde tekrar Eski Türkçedeki *s*āğır "sağır" biçimine geri dönmüştür.* Yine MK'de gördüğümüz *ağız* "ağız" kelimesi

*Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972,

Potanin derlemelerinde *agsı* "ağız", Rockhill'in derlemelerinde ise *aks* "ağız" biçiminde kaydedilmişken IST ve ÇST'de *aġız* "ağız" biçiminde aktarılmıştır.* ET'den itibaren tarihî ve günümüz Türk lehçelerinde gördüğümüz *baġır* "karaciğer" kelimesi, Potanin'in derlemelerinde orta hece ünlüsü düşmüş biçimde *bagrı* "karaciğer" olarak görülürken, IST ve ÇST'de Eski Türkçedeki şekliyle *baġır* "karaciğer" biçiminde kaydedilmiştir.**[24]

ET, OT	19. yüzyıl	20. yüzyıl	Türkiye Türkçesi
ET *aġır* "ağır" (s. 88b)	P. *agır* "karaciğer" (s. 426)	Lín *aġır* "ağır"; İST *aġır* "ağır" (s. 15; s. 33)	ağır
MK *aġıl* "ağıl yeri" (s. 5)	P. *agıl* "halk" (s. 429)	İST *aġıl* "köy" (s. 33)	ağıl

Tablo-2

aġı Ses Grubunun Değişim Tablosu

aġı ses grubundaki gibi *aġ, a*ġu, ıġ*a* gibi ses gruplarında da benzer şekilde değişimler görülmektedir. Bu ses grupları Potanin ve Rockhill'in derlemelerinde yani 19. Salır Türkçesinde ön damak *g*'li biçimde görülürler. 20. yüzyılda derlenen metinlerde ise art damak ġ sesinin tercih edildiği göze çarpmaktadır. ET *taġ* "dağ" ve *yaġ* "yağ" kelimeleri 19. yüzyıl Salır Türkçesinde *tag* "dağ" ve *yag* "yağ" biçiminde görülürken, 20. yüzyıl Salır Türkçesinde tekrar Eski Türkçedeki *taġ* "dağ" ve *yaġ* "yağ" biçimlerine geri dönmüşlerdir.*** ET ıġaç ~ yıġaç "ağaç" kelimesi Potanin'in derlemelerinde *agaş* "ağaç" biçiminde kaydedilmişken IST ve ÇST'de *aġaş* "ağaç" biçiminde aktarılmıştır.****

s.98b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 60; s. 15; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 155.

* Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 814b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 428; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894, s. 374; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 15; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 34; Ayso Cañ Cinfer, *Salar İbret Sözler*, Salar Gençleri Teşkilatı Yayınları, Çin 2008, s. 3.

** Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 317a. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 429; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 27; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 53.

***Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 463a, 895b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427, 428; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 15; s. 86; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 121.

****Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 79b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 15; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 33.

ET, OT	19. yüzyıl	20. yüzyıl	TT
ET *yaġmur ~ yamġur* "yağmur" (s. 903b)	P. *yagmır* "yağmur", R. *yaġmur* "yağmur" (s. 427; s. 374)	Lín *yaġmur* "yağmur"; İST *yaġmur* "yağmur" (s. 86; s. 122)	yağmur
MK aġu "zehir" (s. 5)	P. *agu* "zehir" (s. 431)	Lín *aġu* "zehir"; İST *aġu* "zehir" (s. 15; s. 33)	zehir

Tablo-3

aġ, aġu, ıġa Ses Gruplarındaki Değişim Tablosu

19. yüzyıl Salır Türkçesinde *y*'si düşmüş olan kelimelerin 20. yüzyıl Salır Türkçesinde tekrar ortaya çıkması da önemli bir fark olarak kaydedilebilir. Bilindiği gibi tarihî ve günümüz Türk lehçelerinin bazılarında sözbaşı *y* sesi düşme eğilimi gösterir. Bu durum genellikle de ı, i, ü gibi dar ünlülerden önce meydana gelir. 19. yüzyıl Salır Türkçesinde de bu durum gözlenmektedir. MK'da geçen *yeñ* "yen, elbise kolu" kelimesi 19. yüzyılda Potanin tarafından *y*'si düşmüş bir şekilde *eñ* "yen, elbise kolu" biçiminde aktarılmıştır.* 20. yüzyıl derlemelerinde bu kelime *y*'li olarak *yiñ* "yen" biçiminde karşımıza çıkmaktadır.** Yine ET'den itibaren tarihî ve günümüz Türk lehçelerinde bulunan *yüz* "yüz" kelimesi, 19. yüzyıl Salır Türkçesinde *y*'si düşmüş ve sonuna bir ek almış biçimde üzi olarak ve "yanak" anlamıyla görülmektedir.*** 20. yüzyıl derlemelerinde bu kelime *yüz* "yüz" biçiminde kaydedilmiştir.**** 19. yüzyıl Salır Türkçesinde bu şekilde pek çok kelimeye rastlanmıştır. Aşağıdaki tabloda bu kelimelerden bazıları verilmiştir.

ET, OT	19. yüzyıl	20. yüzyıl	TT
MK yılan "yılan" (s. 226)	P. *ilan* "yılan" (s. 427)	IST *yilan* "yılan" (s. 128)	yılan
MK yırla- "şarkı söylemek" (s. 230a)	P. *irla-* "şarkı söylemek" (s. 432)	IST *yirla-* "şarkı söylemek" (s. 129)	şarkı söylemek
ET *yėtti* "yedi" (s. 886a)	P. *idi* "yedi", R. *yėte* (s. 431; s. 373)	Lín *yitı* "yedi"; IST *yidi* "yedi" (s. 78; s. 127)	yedi (sayı)

Tablo-4

Sözbaşı y-'nin Değişim Tablosu

19. Salır Türkçesinde *y* sesiyle ilgili karşılaştığımız bir başka durum da sözbaşı *y-*

*Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 233; Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 430.

**Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 80.

*** Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 431.

****Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 89; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 133.

sesinin Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Nogay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde olduğu gibi bazı kelimelerde *c*'ye değişmesidir. Meselâ MK'da *yudruk* "yumruk" biçiminde rastladığımız sözcüğü Potanin'in derlediği 19. yüzyıl materyallerinde *cugurdah* "yumruk" biçiminde görebiliriz.* Yine Eski Türkçeden beri varlığını devam ettiren *yégermi* "yirmi" sayı adı Potanin'in derlediği materyallerde *cigerme* "yirmi", Rockhill'in derlediği materyallerde ise başındaki *y* düşmüş şekilde *igérmi* biçiminde görülmektedir.** Bu kelime 20. yüzyıl Salır Türkçesinde *yigirme* "yirmi", *yigırme* "yirmi" biçimlerinde kaydedilmiştir.*** ET'den beri Türkçenin sözvarlığı içerisinde yer alan *yė-* "yemek" fiili ise Potanin'de *ce-* "yemek" biçiminde aktarılmıştır. Bu kelime 20. yüzyıl Salır Türkçesinde *yi-* "yemek" biçiminde yer almaktadır.****

Moğolcadan alıntılanan bazı kelimelerde de sözbaşı *y-* sesinin *c-* sesine değiştiği görülmektedir. Kökü Moğolcadan alıntılan *carikçi* "köle" kelimesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu kelimenin kökü Moğolcada *yaru-* "kullanmak, işe almak" biçimindedir.***** Yine Moğolca *yida* "mızrak" kelimesi Potanin'in materyallerinde *cida* "mızrak" biçiminde kaydedilmiştir.******

19. yüzyıl Salır Türkçesinde görülen bir farklılık da *t* sesinin ı, i ve ü seslerinden önce ç sesine değişmesidir. MK'da *tütün* "tütün" kelimesi 19. yüzyılda Potanin tarafından çiçin "tütün" biçiminde aktarılmıştır.******* Yine Eski Türkçeden itibaren *altı* "altı" biçiminde görülen sayı adının Potanin tarafından *a*łçi "altı" biçiminde kaydedildiğini görebiliriz. Aynı sayı adı Rockhill tarafından kapalı é' li şekilde *alçé* "altı" biçiminde kaydedilmiştir.******** Çağatay Türkçesinde geçen tükür- "tükürmek" fiili de Potanin tarafından çü*h*ür-

*Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 232; Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 428.

**Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 915b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 431; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894, s. 373.

***Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 80; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 128.

****Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 869b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 431; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 78; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 127.

*****Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 430; Ferdinand D. Lessing, *Mongolian-English Dictionary*, 3th Reprinting with Minor Type-Corrections, Indiana University, Indiana, 1995, s. 1038.

******Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 430; Ferdinand D. Lessing, *Mongolian-English Dictionary*, 3th Reprinting with Minor Type-Corrections, Indiana University, Indiana, 1995, s. 1049.

*******Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 206; Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950,s. 427.

********Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 130b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 431; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894, s. 373.

"tükürmek" biçiminde verilmiştir.* Bu durum kelime kök ve gövdelerinde olabildiği gibi bazen eklerde de ortaya çıkmaktadır. MK *açık-* "acıkmak" fiilinin öğrenilen geçmiş zaman şekli olan açı*ḳtı* "acıktı" biçimi, Potanin tarafından *aç*ı*ḫ*çı "acıktı" olarak aktarılmıştır.** 20. yüzyıl derlemelerinde ise öğrenilen geçmiş zaman *-ci, -c'i, -ce* ve *-ji* biçimlerinde görülmektedir.***

*men oḫuġan kitapni senigi öyiññe goy**ci*** "Ben okuduğum kitabı senin evine koydum"
*Huaŋşoa yişa**ce***. "İmparator seslendi"
*Ma alicida hu**ji*** "Ben altıda kalktım"
*Töüvä k'ö'kän kişi yanına yec'**c'i*** "Deve güden adamın yanına vardılar"****

ET, OT	19. yüzyıl	20. yüzyıl	TT
MK *satıġ* "satış" (s. 156)	P. *saçıḫ* "satış" (s. 428)	IST *sat*ıḫ "satış" (s. 157)	satış, ticaret
MK *tik-* "dikmek" (s. 189)	P. çıḫ- "dikmek" (s. 431)	Lín *tiḫ-* "dikmek"; IST *tiḫ-* "dikmek" (s. 49; s. 167)	dikmek

Tablo-5
t > ç Değişim Tablosu

Bu durumun sebebi *d* sesinin ı ve *i* sesleri önünde ç ve *c* seslerine değişme eğilimi göstermesidir.

Salır Türkçesinin iki yüzyılında meydana gelen değişimlerinden bir başkası da sözbaşı *t-* sesini bulunduran kelimelerde meydana gelen değişimlerdir. ET'deki sözbaşı *t-* sesinin 18. yüzyıla ait kayıtlarda korunduğu gözlenirken, 20. yüzyıla ait malzemelerde *d-* sesine değiştiği görülür. Örneğin MK *tor* "ağ" kelimesi Potanin tarafından *tor* "ağ" biçiminde kaydedilmişken, Qinghai Salır Türkçesinde (QST) ve İli Salır Türkçesinde (IST) *dor* "ağ" biçiminde karşımıza çıkmaktadır.***** Yine MK'da *toñuz* biçiminde geçen "domuz" kelimesi Potanin'de *toñus* "domuz", ÇST'de *doños* "domuz" ve IST'de *doñus* "domuz" biçimlerinde görülmektedir.****** Aynı şekilde MK *tem*ür "demir" kelimesi,

*Nicholas Poppe, "Remarks on the Salar Language", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. 16, S. 3-4, s. 459; Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 429.
**Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 434.
***Gülsün Mehmet, *Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 152-154.
****Gülsün Mehmet, *Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 152-154.
***** Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 196; Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 430; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 80.
******Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Pe-

Potanin'de *temir* "demir", Rockhill'de ise *témur* "demir" biçiminde görülürken, IST'de *demir* "demir" biçiminde kaydedilmiştir.*

Alıntı kelimelerde *d* sesinin bazen *t* sesine değişmesi de iki yüzyıl arasındaki farklardandır. Bu durum genellikle *d* sesinin iki ünlü arasında kaldığı durumlarda görülür. 20. yüzyıl Salır Türkçesinde Moğolcadan alıntı olarak *yada-* "yorulmak" fiili Potanin'in derlediği 19. yüzyıl materyallerinde *yata-* "yorulmak" biçiminde kaydedilmiştir.** Potanin'in derlediği malzemelerde bazı alıntı kelimelerdeki sözbaşı *d*'lerin de *t*'ye değiştiği görülür. Fars. *dāstār* "tülbent" kelimesi Potanin'de *tastar* "tülbent" biçiminde kaydedilmiştir.*** 19. yüzyıl materyallerinde kelime *dastār* biçiminde kaydedilmiştir.****

Sözbaşı *b* sesinin durumu değişiklik göstermektedir. Eski Türkçe *b*'li olan bazı kelimeler Potanin'in derlediği 19. yüzyıl materyallerinde *p*'li biçimlerde görülebilmektedir. ET *baş* "baş" kelimesi Potanin ve Rockhill'in derlediği 19. yüzyıl materyallerinde *paş* "baş" biçiminde görülürken 20. yüzyıla ait derlemelerde *baş* "baş" biçimiyle karşımıza çıkmaktadır.*****[49] Yine Eski Türkçeden beri varlığını sürdüren *bala* "çocuk" kelimesi 19. yüzyıl Salır Türkçesinde *pala* "çocuk" biçiminde görülmektedir.****** 20. yüzyıl Salır Türkçesinde ise bu kelime *bala* "çocuk" biçiminde karşımıza çıkmaktadır.******* Çağatayca *baltu* "balta" kelimesi Potanin ve Rockhill'in derlediği 19. yüzyıl materyallerinde *pałta* "balta" ve *palta* "balta" biçiminde kaydedilmiştir. 20. yüzyıl Salır Türkçesinde bu kelime *palda* "balta" biçiminde aktarılmıştır.********

---

tersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 430; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 46; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 80.

*Robert Dankoff [with James Kelly], *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt at-Turk*), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985, s. 185; Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894, s. 374; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 77.

** Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 431; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 121.

***Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 431.

****Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 75.

*****Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 375a. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894, s. 374; Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 26; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 56.

******Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972, s. 332b. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 427.

*******Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì*, Cheng-du, Pekin 1992, s. 25; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 54.

********Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 430; William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington 1894, s. 374; Abdurishid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002, s. 149.

ET, OT	19. yüzyıl	20. yüzyıl	TT
MK *bal* "bal" (s. 64)	P. *pał* "bal" (s. 428)	Lín *bal* "bal"; İST *bal* "bal" (s. 25; s. 54)	bal
MK *bir* "bir (sayı)" (s. 73)	P. *pir* "bir (sayı)", R. *pir* "bir" (s. 431; s. 373)	Lín *bir* "bir"; İST *bır* "bir"; Cinfer *bır* "bir" (s. 24; s. 59; s. 23)	bir
MK *balçı*k "balçık" (64)	P. *palçıg* "balçık, çamur" (s. 427)	Lín *palçı*h "balçık"; İST *palçı*h "balçık" (s. 31; s. 149)	balçık, çamur

Tablo-6
Sözbaşı b-'nin Değişim Tablosu

İki yüzyıl arasındaki farklardan biri de Nicalos Poppe'nin dikkat çektiği gibi Potanin'in derlediği 19. yüzyıl materyallerinde iki adet *l*'nin bulunmasıdır. Kalın ve ince *l* olarak adlandırabileceğimiz bu *l*'ler 19. yüzyılda Potanin tarafından özellikle gösterilmesine rağmen 20. yüzyıldaki kaynaklarda yer almamıştır.*

ET	19. yüzyıl	20. yüzyıl	Türkiye Türkçesi
MK *sakal* "sakal" (s. 154)	P. *sagał* "sakal", R. *sah'al* "sakal" (s. 426; s. 374)	Lín *saġalu* "sakal"; IST *saġal* "sakal" (s. 60; s. 155)	sakal
ET *altun* "altın" (s. 131b)	P. *altun* "altın", R. *altan* ~ *altun* "altın" (s. 427, s. 374)	Lín *altun* "altın", İST. *altun* "altın"; Cinfer *altun* "altın" (s. 10; s. 40; s. 29)	altın
ET *yultuz* "yıldız" (s. 922b)	P. *yułtus* "yıldız", R. *yuldus* "yıldız" (s. 429; s. 373)	Lín *yuldus* "yıldız"; IST *yulduz* "yıldız" (s. 87; s. 132)	yıldız
ET oğul "oğul" (s. 83b)	P. *ogułl* "oğul", R. *ōl*/ "oğul" (s. 428; s. 374)	Lín *oġıl* "oğul"; IST *oġul* "oğul", Cinfer *oġıl* "oğul" (s. 19; s. 144; s. 1)	oğul

Tablo-7
l Ünsüzünün Durumunu Gösteren Tablo

*Nicholas Poppe, "Remarks on the Salar Language", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. 16, S. 3-4, Boston 1953, s. 469.

Salır Türkçesinin iki yüzyılını karşılaştırdığımızda ünlülerle ilgili de bazı farklılıklar karşımıza çıkar. Bu farklılıkları şöyle sıralamak mümkündür.

1. ö > ü değişimi: Eski Türkçede ö'lü görülen bazı kelimeler 19. yüzyıl Salır Türkçesi materyallerinde ü'lü görülebilmektedir. 20. yüzyıl Salır Türkçesinde ise bu kelimeler tekrar ü'lü biçimde karşımıza çıkmaktadır.

MK *kömür* "kömür" (s. 109) > P. gümir "kömür" (s. 431), R. *komur* "kömür" (s. 374) → Lín *gömür* "kömür" (s. 91), IST *gömür* "kömür" (s. 98); MK *söz* "söz" > P. süs "söz" (s. 430), → IST *söz* "söz" (s. 161).

2. ü > i değişimi: Bu durum daha çok ç ve ş ünsüzlerinin etkisi altında gerçekleşir.*[54]

MK *tüş* "düş" > P. *tiş* "düş" (s. 428) → Lín *tiş* "düş" (s. 49), IST *tüş* "düş" (s. 98); MK *eçkü* "keçi" > P. işki "keçi" (s. 428), R. *esko* "keçi" (s. 375) → Lín *eşgu* "keçi" (s. 7), IST *eşgu* "keçi" (s. 9).

3. ı > u değişimi: Eski ve Orta Türkçede ı'lı görülen bazı kelimeler 19. yüzyıl Salır Türkçesi materyallerinde *u*'lu görülebilmektedir. 20. yüzyıl Salır Türkçesinde ise bu kelimeler tekrar *u*'lu biçimde karşımıza çıkmaktadır.

MK *arık* "sulama kanalı" (s. 12) > P. *aruh* "sulama kanalı" (s. 426) → Lín *aruh* "sulama kanalı" (s. 10), IST āru*h* "sulama kanalı" (s. 44); ET *kalın* "kalın" (s. 622a) > P. *hałun* "kalın" (s. 430) → Lin *haluñ* "kalın" (s. 106), IST *haluñ* "kalın" (s. 114).

Salır Türkçesini iki yüzyılındaki sözvarlığı farklıkları açısından da değerlendirmek gerekir. 20. yüzyıl Salır Türkçesi sözvarlığı içinde Moğolca, Çince, Tibetçe, Arapça, Farsça, Yunanca, Rusça vb. dillerden kelimeler bulundurduğu gibi Türk lehçelerine ait kelimeler de bulundurmaktadır. 19. yüzyıl Salır Türkçesinin elimizde olan derlemelerine bakarak daha çok Moğolca (Halha, Kalmuk, Ordos, Oyrat vb.), Arapça, Farsça, Çince, Rusça gibi dillerden kelime alındığı görülmektedir. Alıntı kelimelerin örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Salırcadaki Biçim	**Alıntılandığı Dil**	**Kaynak Dildeki Biçim**	**19. yüzyıl**	**20. yüzyıl**	**Türkiye Türkçesi**
çamça	Moğolca	*camca* (Les. 164a)	P. çamça (s. 426)	ø	kadın elbisesi
şira	Moğolca	*sirege* (Les. 716a)	P. şira (s. 430)	IST şira (s. 164)	küçük masa
şitan	Arapça	ş*aytān* (St. 776a)	P. şitan (s. 431)	ø	şeytan
pürè	Moğolca	*büriye(n)* (Les. 149a)	P. *pürè* (s. 431)	ø	trampet
ençige	Moğolca	*eljigen* (Les. 311a)	P. *ençige* (s. 429)	ø	eşek

*Nicholas Poppe, "Remarks on the Salar Language", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. 16, S. 3-4, Boston 1953, s. 476.

yatà-	Moğolca	*yada-* (Les. 422a)	P. *cada-* (s. 431)	IST *cada-* (s. 83)	yorulmak
adet	Arapça	*ʻādat* (St. 838a)	ø	IST *adet* (s. 32)	adet
aral	Moğolca	*aral* (Les. 48b)	ø	IST *aral* (s. 42)	ada
āsmān	Farsça	*āsmān* (St. 60a)	P. *osman* (s. 429)	IST *asman* (s. 44)	gökyüzü
aşkara	Farsça	āşkār (St. 65b)	ø	IST āşkār (s. 46)	belli, açık
enduġa	Farsça	*andāba* (St. 107b)	ø	IST *enduga* (s. 50)	mala, sürgü, kürek
bigun	Çince	*bèi xìn* (http://tr.bab.la/sozluk/ingilizce-cince)	ø	IST *bigun* (s. 59)	ihanet
çotka	Rusça	şyotka (http://tr.bab.la/sozluk/ingilizce-rusca)	ø	IST çotka (s. 71)	çalı, fırça
palmuñ	Tibetçe	*pha ma* (http://www.eng-tib.com/)	ø	IST *palmuñ* (s. 149)	aile
ratuñ	Tibetçe	*ra* (http://www.eng-tib.com/)	ø	IST *ratuñ* (s. 154)	teke
zasañ	Tibetçe	*zasañ* (http://www.eng-tib.com/)	ø	IST *zasañ* (s. 179)	aile
*padişa*h	Farsça	*p*ādşāh (St. 229b)	P. *padişa*h (s. 431)	IST *padişa* (s. 149)	sultan
adem	Arapça	ādam (St. 29a)	P. *adem* (s. 431)	IST ādem (s. 32)	insanoğlu, adam
tastar	Farsça	*dāstār* (St. 497b)	P. *tastar* (s. 431)	IST *dastar* (s. 75)	sarık

Tablo-8

Alıntı Kelimeler Tablosu

4. Kısaltmalar ve Kaynakça

C. : Cilt.
Cinfer : Ayso Cañ Cinfer, *Salar İbret Sözler*, Salır Gençleri Teşkilatı, Ürümçi 2008.
Çev. : Çeviren.
ÇST : Qīnghǎi (Çinghai) Salır Türkçesi.
ed. : Editör
ET : Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, 1972.
İM : İbni Mühennâ Lûgati
İST : Abdurişid Yakup, *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo University Press, Tokyo 2002.
Les. : Ferdinand D. Lessing, *Mongolian-English Dictionary*, 3th Reprinting with Minor Type-Corrections, Indiana University, Indiana, 1995, s. 1038.
Lín : Lianyun Lín, *Sālā-Hàn Hàn-Sālā Cíhuì*, Si-cuan Ming-zu chu-ben-shı, Cheng-du, Pekin 1992.
MK : Robert Dankoff [with James Kelly] *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγ*āt at- *Turk*), Part III, Duxbury 1985.
OT : Orta Türkçe.
P : Grigoriy Nikolayeviç Potanin, *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg 1893, *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva 1950, s. 426-434.
R : William Woodville Rockhill, *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington, 1894.
s. : Sayfa.
S. : Sayı.
TT : Türkiye Türkçesi.
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.
vb. : Ve benzeri.

CHENG, Shiliang (ed.) (1997). *Tujue bijiao yuyan-xue [A Comparative Study of the Turkic Languages]*, Ürümçi: Xinjiang Peoples Press.
CINFER, Ayso Cañ (2008). *Salar İbret Sözler*, Ürümçi: Salır Gençleri Teşkilatı.
CLAUSON, Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, London: Oxford University Press.
DANKOFF, Robert [with James Kelly] (1985). *Mahmūd al-Kāšγarī Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγ*āt at-Turk), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury.
DURDUYEV, Marat (1998). "Çin Türkmenleri", (Çev. Saadettin Gömeç), *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 19, S. 30, Ankara, s. 319-364.
DWYER, Arienne M. (2007). *Salar: a study in Inner Asian areal contact processes*, *Part I: Phonology*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
ELİAS, N. (ed.) (1898). *A history of the Moghuls of Central Asia, being the Tarikh-i-*

Rashidi of Mirza Muhammad Haidar, Dughlât, an English version, edited with commentary, notes and map, the translation by E. D. Ross, London.

KAKUK, Susanne [Zsuzsa] (1961). "Textes salar", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, C. 14, S. 1-2, Budapest, s. 95-117.

KAKUK, Susanne [Zsuzsa] (1961). "Un vocabulaire salar", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, C. 14, S. 2, Budapest, s. 173-196.

LESSİNG, Ferdinand D., *Mongolian-English Dictionary*, 3th Reprinting with Minor Type-Corrections, Indiana University, Indiana, 1995.

LÍN, Lianyun (1992). *Sālā-Hàn Hàn-Sālā Cíhuì*, Si-cuan Ming-zu chu-ben-shı, Cheng-du, Pekin.

MEHMET, Gülsün (2007). *Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

ÖLMEZ, Mehmet (2009). "Oğuzların En Doğudaki Kolu: Salırlar ve Dilleri", *IV. Uluslararası Büyük Türk Dil Kurultayı Bildiri Kitabı*, Kırım (Simferopol), s. 436-438.

POPPE, Nicholas (1953). "Remarks on the Salar Language", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. 16, S. 3-4, Boston, s. 438-477.

POTANIN, Grigoriy Nikolayeviç (1893). *Tangutsko-tibetskaya okraina kitaya i tsentral'naya Mongoliya*, C. 1-2, St. Petersburg; (1950). *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*, the new edition, Moskva, s. 426-434.

ROCKHILL, William Woodville (1894). *Diary of a Journey Through Mongolia and Tibet in 1891-1892*, Washington.

SAGUCHİ, Toru (1968). "On the Origin of the Ch'in-Hai Salars", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Ankara, s. 225-229.

SARITAŞ, Eyüp (2012). "Salar Türklerinin Menşei Tarihi Kaynakları ve Göçleri Hakkında Kısa Bir İnceleme", *Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Ankara, s. 107-116.

TENİŞEV, Ethem Rahimoviç (1963). *Salarskiy yazık*, Moskva.

TENİŞEV, Ethem Rahimoviç (1964). *Salarskiy tekstı*, Moskva.

TENİŞEV, Ethem Rahimoviç (1997). "Salarskiy Yazık", Moskva: *Yazıki Mira*: *Tyurkskie Yazıki*, s. 335-345.

TERES, Ersin (2010). "Case Suffixes in Salir Turkish", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, Konya, s. 79-98.

TERES, Ersin (2012). "Salır Türklerinin Kaynakları ve Salır Türkçesi Üzerine Araştırmalar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, İstanbul, s. 103-126.

Tujue bijiao yuyanxue (1991). *A Comperative Study of the Turkic Languages*, Ürümçi: Şinciang Halk Yayınevi.

YAKUP, Abdurişid (2002). *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo: Tokyo University Press.

YOLBOLDI, Nurulla, Kasım Muhebbet (1987). *Cuŋgudiki Türkî Tillar*, Pekin.

Zhongguo tujueyuzu yuyan cihuiji (1989). Pekin: Milletler Yayınevi.

http://en.wikipedia.org/wiki/Qinghai, 22.10.2012.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Şunhua_Salar_Özerk_Bölgesi, 22.10.2012

http://tr.wikipedia.org/wiki/Jishishan_Bao'an_Dongxiang_ve_Salar_Ozerk_Bolgesi, 13.03.2013

http://tr.bab.la/sozluk/ingilizce-cince, 04.04.2014
http://www.eng-tib.com/, 04.04.2014

Footnotes (Tablo-1)

[18]. Sayfa Numaraları için bkz. Gerard Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-thi*rteenth Century Turkish, Oxf*ord University Press, 1972.

[19]. Sayfa Numaraları için bkz. Robert Dankoff [with James Kelly], M*ahmūd al*-K*ā*šγarī C*ompendium of The Turkic Dialects* (D*īvānu Luγāt at-Tu*rk), Edited and translated with introduction and indices by R. Dankoff in colloboration with James Kelly, Part III, Duxbury 1985.

[20]. Sayfa Numaraları için bkz. Grigoriy Nikolayeviç Potanin, Tangutsko-tibetskaya okraina K*itaya i tsentral'naya Mongoliya, C. 1-2, St. Petersburg 1893, So*branie Slov Salarskago Nareçiy*a*, the new edition, Moskva 1950.

[21]. Sayfa Numaraları için bkz. Lianyun Lín, Sālā-Hàn Hàn- Sālā Cíhuì, Cheng-du, Pekin *1992;* Abdurishid Yakup, An Ili Salar Vocabulary, Tokyo Univers*ity Press, Tokyo* 2002; Zhongguo tujueyuzu yuyan cihuiji, Milletler Yayınevi, Pekin 1989.

SALIR TÜRKÇESİNİN İKİ YÜZYILI HAKKINDA BAZI TESPİTLER

Özet

Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yeni Uygur Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Tuva Türkçesi, Sarı Uygur Türkçesi ve Fu-yü Kırgız Türkçesi ile birlikte konuşulan dokuz Türk lehçesinden biri olan Salır Türkçesi; sözvarlığı açısından büyük bir öneme sahiptir. Sözvarlığının içinde Moğolca, Çince, Tibetçe, Arapça, Farsça, Yunanca, Rusça vb. dillere ait kelimeler yer aldığı gibi yukarıdaki zikredilen Türk lehçelerine ait kelimeler de bulunmaktadır. Salır Türkçesinin bu dil ve lehçelerden kelime alıntılaması bu diller ve lehçelerle tarihin belli dönemlerinde dil ilişkisi içerisinde bulunduğunu gösterir. Salır Türkçesinin sözvarlığı açısından dikkat çeken bir yanı da sözvarlığının on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda bazı farklılıklar göstermesidir. İşte bu çalışmada bu farklılıklar üzerinde durmaya çalışacağız. Bu farklılıkları tespit ederken on dokuzuncu yüzyıl Salır Türkçesi hakkındaki kaynaklarımız olan Grigoriy Nikolayeviç Potanin'in Tangutsko-Tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya adlı çalışmasından ve William Woodville Rockhill'in Diary of a Journey through Mongolia and Tibet in 1891 and 1892 adlı eserinden yararlandık. Salır Türkçesinin yirminci yüzyıldaki sözvarlığı için ise Lianyun Lín'in Sālā-Hàn Hàn-Sālā Cíhuì, Susanne [Zsuzsa] Kakuk'un Un vocabulaire salar ve Textes salar ve Edhem Rahimoviç Tenişev'in Salarskiy yazık ve Salarskiye tekstı, Abdurrişid Yakup'un An Ili Salar Vocabulary adlı yayınlarını ve Pekin'de hazırlanan Zhongguo tujueyuzu yuyan cihuiji adlı çalışmayı kullandık.

Anahtar Kelimeler: Çin'deki Türk Lehçeleri, İli Salır Türkçesi, Salır Türkçesi, Ses Değişimleri, Sözvarlığı.

SOME ASSESSMENT ON TWO CENTURIES OF SALIR TURKISH

Abstract

Salir Turkish, which is one of nine Turkish dialects spoken along with New Uyghur Turkish, Kazakh Turkish, Kyrgyz Turkish, Uzbek Turkish, Tatar Turkish, Tuvan Turkish, Yugur Turkish, and Fu-yu Kyrgyz Turkish in the People's Republic of China, has great significance in terms of vocabulary. Besides including vocabulary from Mongol, Chinese, Tibetan, Arabic, Persian, Greek, Russian, etc. in its vocabulary, it also has vocabulary from other Turkish dialects. That Salir Turkish borrowed vocabulary from these languages and dialects indicates that it used to be in a lingual relationship with these languages at some specific periods of history. One more aspect of Salir Turkish which attracts attention in terms of vocabulary is that its vocabulary ranges in the nineteenth and twentieth centuries. Like that, we will try to give emphasis to these differences in this study. While identifying these differences, we have made use of the study called Tangutsko-Tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya from Grigoriy Nikolayeviç Potanin and the work of art called Diary of a Journey through Mongolia and Tibet in 1891 and 1892 from William Woodville Rockhill,

which are our resources regarding nineteenth-century Salır Turkish. And as to the vocabulary of Salir Turkish in the twentieth century, we have used the publications called Sālā-Hàn Hàn-Sālā Cíhuì from Lianyun Lín, Un vocabulaire salar and Textes salar from Susanne [Zsuzsa] Kakuk, Salarskiy yazık and Salarskiye Tekstı from Edhem Rahimoviç Tenişev, An Ili Salar Vocabulary from Abdurişid Yakup and Zhongguo tujueyuzu yuyan cihuiji which is prepared in Pekin.

Keywords: Turkish Dialects in Chinese, Ili Salır Turkish, Salır Turkish, Phonetic Changes, Vocabulary.